

مذهب الدین بصری

احمد بن عبدالرضا ملقب به مذهب الدین بصری الاصل و مشهور به بصری زنده در قرن ۱۱ و اندی از اوائل قرن ۱۲ هجری یکی از درخشانترین چهره‌های عالم روحانیت و از فحول و اکابر علمای امامیه، فاضلی خبیر، عالمی بصیر و اهل تحقیق و تحریر، از گزیدگان اصحاب رجال و ارباب کمال، محدثی ورزیده و بسی پر حافظه، اهل نظر و شیفته قلم بوده است. انگیزه‌ای دل‌انگیز در کانون وجودش فطری و ازلی موجود، و آن شوق و محبت حضرت باری تعالی بوده که ارضاء این شوق گرانقدر و تامین این هدف مقدس و پاکیزه را در سر حقایق دین گزیده اسلام می‌جوید و بزیادتی از خدا و وصف بیرون بدان اقبال می‌کند، و افکارش را به انوار تابناک این ارمغان خدائی و اساس اصولی و حقانی تشیع متجلی میگرداند.

بامیلی درون و عشقی فزون از اوان طفولیت به تحصیل و کسب کمال روی می‌آورد تا بدانجا که فاضلی گرانقدر و محقق پر مایه و دانشمندی بانفوذ میشود چنان بانظری دقیق و شوقی عمیق علوم موقت را فرا میگیرد که بازمانی اندک جامع میان علوم ظاهر و باطن و جای آن دارد که گفته شود دلیلی ساطع بر شرافت انسانی می‌گردد و بهمه وجوه در فقه، حدیث و اصول لائق و در انشاء و شعر از همه فائق مینماید.

در حدیث و علم رجال همگان آشنایان بی‌مانندش می‌شمارند . در بصره بدنیای هستی گام می‌نهد. خصوصیات دقیق ایام تحصیلش تاریک و از نظرگاه محققین، مصنفین و اهل نظر مخفی مانده . در منابع و مأخذ معتبر در هیچکدام از آن هنگامش یادی نرفته و اکثر زمان بار آوری و سخن دانیش را بیان داشته‌اند، « و چنانش معرفی نموده‌اند که در این او آخر نظیر او در فهم، معرفت، صفای حقیقت، کثرت معنویت، حسن طریقه و وجودت سلیقه و علم بنون عربیه، تخلق به اخلاق سنیه، عادات مرضیه و حکمت علمیه و عملیه و فصاحت و بلاغت و نیز از همه بالاتر عشق و ارادت بخاندان رسالت و ائمه اطهار (ع) هم مانندش سراغ نداریم. بلکه دانشمندی است که در کلیه علوم وحید و فرید عصر خود بوده . از حافظه سرشارش بیاد آوردها بسنده کرده‌اند .

سید محسن امین‌الحسینی عاملی صاحب اعیان الشیعه (۱) او را « الشیخ الاجل الحافظ مذهب الدین احمد بن عبدالرضا البصری نزیل فی بلاد الهند و الخراسان » معرفی و معاصر

صاحب الوسائل (شیخ حر عاملی محمد بن حسن بن علی بن حسین یا محمد بن حسین عاملی مشغری « تولد ۱۰۳۳ هـ درگذشته ۱۱۰۴ هـ » (۱) می‌داند همچنین او را از شاگردان فاضل و خبیر و محدث رجالی وی دانسته و از کثرت حافظه او چنین می‌نگارد که دوازده هزار حدیث بلا اسناد و یک هزار و دو بیست حدیث با اسناد از حفظ داشته .

معلوم نیست که بچه سالی از دیار عرب به خطه خراسان و مشهدالرضا (ع) گام نهاده ولی آنچه مسلم است میلی وافر به سیر آفاق داشته تا سال های ۱۶۰۸ هـ و ۱۰۷۷ هـ در مشهدالرضا (ع) و توابع خوش آب و هوای آن چون : شاه اندیز و ادکان که از قراء معتبر آن دیار است میزیسته و در سالهای ۱۰۸۵ هـ در حیدرآباد هند بوده است.

مدرس خیابانی صاحب ریحانة الادب (۲) ضمن معرفی او را همزمان باشیخ حر عاملی و نیز معاصر هردو مجلسی ، ملا محمد تقی بن مقصود علی اصفهانی (مجلسی اول) درگذشته سال ۱۰۷۰ هـ و ملا محمد باقر بن محمد تقی بن مقصود علی اصفهانی (مجلسی ثانی) درگذشته سال ۱۱۱۱ هـ ، میدانند و تألیفاتی چند از او نام میبرد و می‌نگارد که کتاب فائق المقال فی علم الرجال را که زبده تصانیف اوست در سال ۱۰۸۵ هـ در حیدرآباد هند در هنگام مسافرت از بلاد خراسان بدان سامان از تالیفش فراغت حاصل نموده از سال درگذشت این دانشمند چیزی نمی‌نویسند.

فوائد الرضویه نیز او را شاگرد شیخ حر عاملی دانسته و فراغت از تالیف فائق المقال را همان سال ۱۰۸۵ هـ در حیدرآباد می‌داند.

مولوی میرزا محمد علی ، صاحب نجوم السماء (۳) درباره اش چنین نگاشته :
مولانا الشیخ مهذب الدین احمد بن رضا : فاضلی خبیر و عالمی بصیر و تلمیذ رشید جناب شیخ حر عاملی و در تذکرة العلماء نیز مسطور آمده که از بهترین و فاضل ترین شاگردان شیخ حر عاملی بوده است و رود او را از بلاد خراسان بحیدرآباد هند و سال ختم تألیف فائق المقال همان سال ۱۰۸۵ هـ میدانند .

شیخ آقا بزرگ تهرانی صاحب ذریعه (۴) ضمن معرفی تجویدالقرآن دیگر از مؤلفات مهذب الدین می‌نویسد که معاصر شیخ حر عاملی بوده و ختم فائق المقال را نیز همان سال ۱۰۸۵ هـ میدانند . و نیز مجموعه نفیسی از او یاد می‌کند که در کتابخانه شیخ هادی آل کاشف الغطاء میباشد که بعضی از رسالات آنرا در مشهد و برخی دیگر را در توابع مشهد در بین سالهای ۱۰۶۸ و ۱۰۷۷ نوشته و تألیفاتی دیگر نیز از او نام میبرد چون : آداب المناظره و اخلاق و الدرّة النجفیه در اصول فقه است که تقریظی بر آن شیخ حر عاملی نوشته (بخط خود) و این نسخه در کتابخانه حاج محمد زنجانی متوفی ۱۳۵۵ موجود بوده است.

بنابر آنچه که صاحب ذریعه نوشته : شیخ حر عاملی کتاب أمل الامل را در سال ۱۰۹۷ هـ نوشته و در آن کتاب شیخ حر باد آوری کرده که تقریظی بر درّة النجفیه مهذب الدین نوشته ام که در اوائل تشرف بمشهد بوده است. پس باید مهذب الدین احمد بن عبدالرضا از نویسندگان و مصنفینی باشد که قبل از ملاقات شیخ حر عاملی خود تألیفاتی چند فراهم آورده است. این نکته خود دلیل بارزی است بر نفی آنچه که در نجوم السماء ، اعیان الشیعه و فوائد الرضویه آمده که او را از شاگردان شیخ حر عاملی معرفی نموده اند. معاصر بودنش باشیخ حر مورد تأیید همگان ولی در شاگرد بودنش جای بسی تردید است. آنچه مسلم است اینکه در حوزه درس شیخ حر حاضر میگشته و بهت تسلط کافی به احادیث و علم رجال بذل معلومات می‌نموده ، صاحب

۱- ریحانة الادب ج ۱ ، ص ۳۱۵ .

۲- ریحانة الادب ج ۴ ، ص ۱۰۶ .

۳- نجوم السماء ص ۱۸۱-۱۸۲ .

۴- الذریعه الی تصانیف الشیعه ج ۳ ، ص ۳۶۲ .

ریحانة الادب او را فقط همزمان شیخ حر معرفتی می نماید. صاحب ذریعه (۱) نیز ضمن معرفتی الاعتقادیه دیگر از تصنیفات مهذب الدین و اشاره به نامه دانشوران مؤاکداً او را همزمان با شیخ حر عاملی معرفتی می نماید که از نظر حفظ امانت جمله ای که مبنی بر نوشتن تقریظ شیخ حر بر دره مهذب الدین است و حکایت از همزمانی میکند عیناً نقل میشود :

(وهو معاصر للشیخ الحر و علی الدرّة النجفیة له تقریظ الشیخ الحر سنة ۱۰۷۵ هـ) و می افزاید که احمد بن عبدالرضا در اوائل کارش در نواحی خراسان اقامت گزیده و تصانیفی در حدود سال ۱۰۶۸ دارد که با مقایسه تاریخ ضبط تقریظ شیخ حر، هفت سال قبل تألیفاتی داشته است. دلیل دیگر اینکه مهذب الدین فردی حقوقدان و با منظر بوده و از آنان که در مسیر حیاتی و علمی را همونوش بوده و به او یاریهای معنوی و مادی کرده اند. در هر فرصتی مناسب و در ذیل هر رساله به تجلیل از آنان نام می برد.

مثلاً در پایان اغلب رسالات خود که در مشهد تألیف گردیده از میرزا محمد رضی مختاری حسینی به تجلیل فراوان از او نام می برد و خود را تحت الحمایه او میداند و این نکته را در ذیل رساله شماره (۱) مجموعه خطی موجود در کتابخانه مجلس شورای ملی رساله (الظریفه) نوشته و تاریخ تألیف را با رمز یادآوری کرده که عیناً نقل میگردد :

« وقع الفراغ من تلطیف هذه الظریفة و الکلمة الفایقه للطیفة نصف لیلة الاسبوع المشهور من شهر البروج المبرور من السنه العبائیة من العقول الثمانیة بعد الالف من الهجرة النبویة علی مهاجرها افضل الصلوة و اکمل التحیة فی المشهد الرضوی فی حماء السید النجیب العالم الحیب، الفاضل الادیب میرزا محمد رضی المختاری الحسینی بعد ما تناولت الخمسة والعشیرین جانباً راجياً »
با این تذکره منظور میشود که مهذب الدین شاگرد شیخ حر عاملی باشد و در هیچ کدام از تألیفات خود نامی از او و این موضوع نبرد ؟

این دانشمند گرانقدر که فائق المقال را در سال ۱۰۸۵ بیان رسانده است در این اثر پر ارجش ضمن ذکر تقدیس و تعریف حافظه برخی از محدثین اشاره به بعضی از احوال خود نموده و اظهار داشته که من تا این زمان دوازده هزار حدیث بدون سلسله اسانیدش در حافظه دارم و یک هزار و دو صد حدیث با ذکر سلسله سندش از بردارم.

و نیز بعزت تصرف علوم و تحصیل و تسخیر دانش بیشتر و اقناع ذات مولع خویش در کسب دانش بار ندامت بخامه خویش می سپارد و در آن کتاب می نگارد که بسبب ابتلای خود بصحبت ملوک و کوشش برای عیال و ارتکاب سفرهای بعیده و تواتر امراض و مصائب و آلام عدیده از تحصیل کمال زیاده از این قاصر ماندم لکن قضا و قدر مرا در زمین هند انداخت و اگر در بلاد عرب باقی می بودم ختماً شخص کاملی میشدم.

مهذب الدین دارای طبعی روان و احساسی رقیق بوده است و با پرمایگی کامل پارسی و تازی نظم و شعری موزون میسروده که گه بمعبودان، محبوبان و مخدومان خود میبالتد و گاه از زمانه و ناروایتیهایش مینالد و این باله و ناله را از سراچه طبع روان به اشک قلم می سپارد و قلم بناله اش اشک میریزد و نقش پندار پر معنایش را بر صحیفه ها ترسیم می کند که نمونه ای از خرمین ادب این عالم ارزشمند با فراست را ذکر می کنم.

در ناپایداری دنیا چنین سروده : (۲)

انما الدنيا فناء لیس فی الدنيا ثبوت
انما یکنیک منها ایها القانع قوت
انما الدنيا کبیت نسجه العنکبوت
ولعمری عن قریب کل من فیها یموت.

۱- الذریعه الی تصانیف الشیعه ج ۲، ص ۲۷.

۲- این اشعار برگرفته از مجموعه نفیسی است، خطی موجود در کتابخانه مجلس شورای اسلامی.

پارسی :

بر مال دنی تکیه دگر هیچ مکن
طاعات بکن بغیر او هیچ مکن.

احمد ز علوم دنیوی زیج مکن
در کنج نشین عبادت حق میکن
در جای دیگر می سراید :

آه من غرورها ، آه من خبونها
آه من عنائها ، آه من غنائها.

آه ثم آه آه من شرورها
آه من فتونها ، آه من بلائها

در تضييع عمر و احتراز از معاصی می سراید که :

لاله من عوض فسی الکائنات
و المناهی و الملاهی و القصور.
و ز خمر نواهی و لواهی هستم

عمر ضعیته فسی المعصیات
ما صرفت العمر الا فی الغرور
تا چند مهذب بمعاصی هستم

بر گوهر عمر خود کدرفت از دستم.

من بعد من و گریستن خون عیظ

در جای دیگر برای وصل بحق و رسیدن بوصول حق و نکوهش نفس میگوید :

هرگز نشدنت وصال خاکت بر سر
یکدم نشدی بحال خاکت بر سر

ای احمد بی کمال خاکت بر سر
از عو و کلب نفس و غوغای جهان

گویا طبع بلند این دانشمند پرمایه از فقر و تهیدستی گریزان است و بدین مناسبت چنین سروده است :

گرچه خوش خلق و عاقل و دانا

مرد آزاده در میان گروه

که از ایشان بمالش استغنا

آنکھی محترم تواند بود

گرچه در علم بسوعلی سینا

هر که محتاج خلق شد خوار است

هر که رامال نباشد شود از غم پامال.

مردمان طالب مالند نه جو بای کمال

مرغیست که بال و پر ندارد.

در دهر کسی که زر ندارد

برای رفتن بهند چنین نگاشته است .

شور بختی گر بشور آید تماشا می شود.

شیشه ای باما و راه هند پر سنگ سیاه

که شیشه نازک و هر جا که میروم سنگ است.

دلم ضعیف و زهر سو ملامتی چه کنم

در جای دیگر بمناسبت ابراز علاقه به حضرت محمد (ص) سروده است :

و از خلق مشوش این همه زحمت چیست.

احمد بمحمد این همه غربت چیست

بحیرت فرو مانده و بی صبوری.

چرا ای مهذب تو از دوست دوری

نه در خرم منت ناری از نور برقش

نه اندر دلت بوئی از درد عشقش

نه اشکت روانست چون خون زخوبش.

نه بر چهره ات گرد از خاک کوبش

در پایان رساله ای ، بجای دعا چنین نیکو نگاشته است :

برویت کن اشکی چو باقوت جاری

بر آور ، دودستت بصد عجز وزاری

چنین ای مهذب بلبل و نهارت

دعا کن ز اخلاص با کردگارت

الهی بسماه سماه فتوت

الهی بمركز محیط نبوت

الهی بسطین نفس پیمبر

الهی بفاطم که زهرای اکبر

الهی الهی به اهل ولایت

الهی الهی به اهل هدایت

ز مینای توفیق وفق سلامت

بده یک رحیقی ز جام کرامت

بده کو ضعیف است و بالی وفانی

بدست مهذب که عاصی و جانی

که جز فیض فضلند ندارم الهی

بکن از کرامت بکارم الهی

الهی الهی الهی الهی

عفوت ز احمد با حمد الهی

۱- این اشعار برگرفته از مجموعه نفیسی است، خطی موجود در کتابخانه مجلس شورای ملی.

مذهب‌الدین در ذیل تمام رسالات و تألیفات خود تاریخ ختم آنرا با رمز مخصوصی می‌نوشته‌است اینک به عنوان نمونه تاریخ پایان تألیف رساله (الاعتقادیه) بعینه نقل میشود. «و فرغ منه فی ساعة (الالف) فی شهر (الباء) فی سنة (الحاء) من عشر (الزای) بعد مضی (عین الفاء)» .

یعنی : از تألیف آن فراغت حاصل کرده است پس از گذشت ساعتی از ماه شوال در سال هشتم از دهه نهم بعد سپری شدن هزاره‌ای که آن عین‌الفعل در لفظ (فاء) و مبداء تاریخی میباشد که در تمام تصانیف خود بکار برده است که ملخص آن میشود ماه شوال سال ۱۰۶۸ هـ (۱) این نسخه جزو مجموعه زیبایی است که با خط بسیار خوش کتابت شده و در کتابخانه شیخ هادی کاشف‌الغطاء موجود است .

تألیفات مذهب‌الدین

- ۱- تحفه ذخائر کنوز الاخبار فی بیان ما یحتاج الی التوضیح من الاخبار در ۲ مجلد (در توضیح مشکلات اخبار است) (۲) در حیدرآباد نوشته شده تألیف ۱۰۸۱ هـ است .
- ۲- آداب المناظره : در آداب و حدوث عالم و نیاز بمؤثر و کیفیت مناظر و مثال است که در سال ۱۰۸۱ هـ در حیدرآباد دکن تألیف شده است .
- ۳- عمدة الاعتماد : در کیفیت و چگونگی اجتهاد که در سال ۱۰۸۰ در کابل تألیف شده .
- ۴- العبرة الشافیة والفكرة الواقیة : در کلمات حکمت آمیز و نکات اخلاقی .
- ۵- العبرة العامة والفكرة الثامة : در مواعظ و حکمت نقل از خطب ، اشعار و تاریخ و آثار .
- ۶- التحفة الصفویة فی الابناء النبویة : آنرا در قندهار بلد خواست برخی از علماء بر ترتیب حروف معجم در سال ۱۰۷۹ تألیف نموده .
- ۷- التحفة العلویة : در احادیث نبی اکرم (ص) .
- ۸- الزبدة : در معانی و بیان و بدیع .
- ۹- مختصرة الموسوم بخلصة الزبدة .
- ۱۰- رسالة فی القیافة .
- ۱۱- رسالة فی التجوید القرآن من انسانی و مطالعات فرهنگی
- ۱۲- فائق المقال فی الحدیث والرجال : ذکرش گذشت .
- ۱۳- غوث العالم : در حدوث عالم و رد قائلین بر قدم عالم .
- ۱۴- رسالة الاخلاق : در محسنات اخلاق .
- ۱۵- الرسالة الفلکیة: در هیئت آنرا در قریه ادکان از قراء خراسان در سال ۱۰۷۷ نگارش داده .
- ۱۶- المنهج القویم . (۳)
- ۱۷- الدررة لنجفیة : در اصول فقه .
- ۱۸- الاعتقادیة . (۴)

- ۱- الذریعة الی تصانیف الشیعة ج ۲ (ص ۲۷۷)
- ۲- از این کتاب نسخه‌ای در کتابخانه مجلس است که بدستور مؤلف نوشته شده است فهرست مجلس جلد ۱۲ ص ۱۸۸ .
- ۳- درباره این اثر بتکرید به اعیان الشیعة جلد ۸ ، ص ۴۶۸ - ۴۸۹ .
- ۴- ریحانة الادب جلد ۴ ، ص ۱۰۶ «غیر از این دو اثر تعدادی دیگر ذکر شده که در اعیان الشیعة مذکور آمده»

۱۹- عبقریه: این کتاب از نسخ خطی کتابخانه مجلس است (۱) که در منابع و مأخذ معتبر نیامده و در نصایح و پند و حکمت بصورت کلمات قصار و با عناوین (عبر) تنظیم و تألیف گردیده است که جمعاً دارای صد عبقریه می باشد.

در پایان نسخه چند تفریظ منظوم برای موضوع کتاب و مؤلف آن بتازی و پارسی و ماده تاریخ تألیف آن از آخوند میرزا محمد استرآبادی ساکن حیدرآباد و مولانا میر محمد مؤمن اسفراینی ساکن حیدرآباد و شیخ بایزید لاهوری نوشته شده و پس از آن چند قطعه از مؤلف در تفاخر به تصنیفات خود و تعریف آنها نوشته شده در ایات تفریظ ماده تاریخ ۱۰۸۵ هـ تضمین گردیده.

از دیباچه نسخه چنین برمی آید که مؤلف قبل از این اثر کتابی دیگر در این باب بنام الجوهریه نگاشته است از قطعه مکتوب در پشت صفحه اول نسخه (العبقریه الانبیه المعطوفة علی الجوهر- التفسیه) نیز چنین استنباط را تأیید می کند.

۲۰- مجموعه:

و اما آنچه که این بنده ناچیز را بر آن داشت که با قلم نارسای خود بمعرفی چنین دانشمندی پرارج پردازم همانا وجود مجموعه خطی بسیار نفیس و گرانقدری است که زینت - افزای قفسه های کتابخانه پرمایه مجلس شورایی می باشد و شاید نسخه منحصر بفرد باشد که در هنگام تهیه فهرست به آن برخوردیم و صفش را بر خودم ارزان و قدرش را اگران دانسته لازم شد به اندازه توانائی علمی آنرا بصاحبان عقول و حال، اربابان فضل و کمال و پرده نشینان خلوت تحقیق و مآل معرفی نمایم.

این دفتر بشماره ۲۹۵۰ فهرست نشده کتب خطی مجلس است که باخط نسخ خوش محمد بن ملک مصعبی در اواسط قرن ۱۲ هـ اندکی پس از درگذشت مؤلف از روی نسخه اصل کتابت و با آن مقابله گردیده است.

کاتب نام خود را فقط در ذیل رساله شماره ۱۹ ضبط نموده است.

این مجموعه با ارزش دارای ۳۲ رساله از احمد بن عبدالرضا (مهدب الدین) است که تعدادی از آنها در مشهد و توابع آن و تعدادی در هرات و توابع آن و تعدادی در هند تألیف گردیده است از این رسائل فقط تعداد اندکی در منابع و مأخذ معتبر معرفی گردیده مابقی از دیدگاه اهل نظر و تحقیق مخفی مانده است.

اینک به ترتیب رسائل معرفی میگردد:

- ۱- ظریفه النحوی و آخیه.
- ۲- الزاهرة الجامعة: این رساله در میراث و مسائل فروع است که بر سه مبدا و یک تبصره و سه معانی و یک تکمله ترتیب یافته است.
- ۳- الاحمدیه: این رساله در توضیحات اشکالات منطقی است که شامل دوزخ و نکات خاتمه است که هر زهد نیز بر چند مصباح منظم گردیده.
- ۴- خطاب للامة الواقیه: در راه و روش تصوف است که بر هشت زهد و یک منظره و یک خاتمه ترتیب یافته است.
- ۵- التبدیه المفترضة: رساله واجب، این رساله در اصول دین و اثبات صانع و صفات ثبوتیه خداوند است که مشتمل بر یک مقدمه و هفت محکمه و یک خاتمه است.
- ۶- التنبیهیه: در تجوید قرآن که دارای یک مقدمه و یک تحفه و یک کصد و چهارده لؤلؤ است.
- ۷- سی و یک مسئله شرعی و جواب آنها.

۱- رجوع شود، به فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس شورای ملی مجلد ۱۷ ص ۱۳۷.

- ۸- القطعة فی الادب : قطعه کوتاهی است در نکات تکلم و سخن پردازی .
- ۹- الکلمة : این رساله تذکراتی است در افعال و کردار اهل زمانه .
- ۱۰- المهماتیه : در مهمات واجبات صلوة .
- ۱۱- حبیبة الاحباب : رساله بسیار مفیدی است در ضرورت آداب عالم و اصلاح ظاهری و باطنی تعلیم و تعلم و آداب زوج و زوجه و آداب و ظایف و حقوق پدر و مادر و فرزند و آداب متکلم و مخاطب . که شامل شش کلمه و یک نهاییه است .
- ۱۲- الحجیه : در آداب حج که شامل سی جوهره است .
- ۱۳- وخیزه فی هذین العبادتین : در آداب زکوة و خمس است که مشتمل بر دو قلاده است که اولی در باره زکوة و بر چند لؤلؤة ، دومی در باره خمس و بر چند مرجانه است .
- ۱۴- السؤالیة الحبییه : این رساله به نظم و نثر پارسی و عربی است .
- ۱۵- دعوات کالمناجات : در مناجات برای آیات و حجج الهی که به نظم و نثر است که گاه پارسی و گاه بتازی در فضائل نبی اکرم (ص) و حضرت علی (ع) سروده است .
- ۱۶- قصیده ای کوچک : بتازی .
- ۱۷- الالة صیدیه : رساله ایست در صید و ذبایح و آلات و ادوات مربوط بصید .
- ۱۸- مشکلات السجادیة : این گزیده با نشان قوله اقول و فیه شرح بر مشکلات صحیفه سجادیه است .
- ۱۹- النصوحیه : در آداب توبه که با ۱۲ مرجع و یک خاتمه ترتیب یافته .
- ۲۰- الوجیزة الحقیقة : در مفسد غناء و حرمت آن است که مشتمل بر پنج مقطر است .
- ۲۱- دعوات : مناجات اثنی عشریه (دعای دوازده امام)
- ۲۲- الارایه : این رساله در مسح رجبین است که با دلائل و اسناد مقنعی و جوش را ثابت کرده .
- ۲۳- النصیحة : رساله حکیمانانه است در بند و اندرز .
- ۲۴- الکوکیة الصوایه : در قواعد و ضوابط حساب که شامل دو دره و یک جوهر است که دره اول خود شامل سه کوب است .
- ۲۵- البتیه :
- این گزیده در تفسیر این کلام است : اعلام حسین بن علی سمیت باطلم ومن نصر نصیر و بعد چنین آغاز نموده :
- لو سلم لاشک عنان الفبراء فی قول ذوی العقول عدلامثلث الشرح .
- ۲۶- البسلیه :
- این رساله در وصف کلماتی است که در (بسم الله الرحمن الرحیم) آمده است .
- ۲۷- المقیمیه :
- این رساله مشتمل بر چهار یا قوت و یک خاتمه است که بمناسبت نام درخواست کننده آن (ملا محمد مقیم بن مرحوم ملا محمد علی) مقیمیه نامیده شده است .
- ۲۸- العاقیته الوافیة :
- این رساله در آداب اطعمه و اشربه و منافع آنها مستفاد از احادیث نبوی است که بر مبنای حروف تهجی تنظیم گردیده است .
- ۲۹- الخطیه :
- این رساله در قواعد خطاطی است که بدرخواست طالبین و جویندگان این فن مؤلف آنرا ناگشته است .
- ۳۰- الشرحیه :
- این رساله بحث جالب و کوتاهی است در فن فصاحت و بلاغت که مشتمل بر چند توجیه و

يك تنمه و يك تكمله است .
 ۳۱- المؤنثات سماعی :
 این رساله در بحث مؤنثات سماعی است که بحروف ابجد مرتب شده است .
 ۳۲- علة خلق الكافر :

در این رساله مؤلف علاوه بر شروع مفصل بر چگونگی خلق کافر در باره حدیث کنت کتراً مخفياً سخن رانده و در خلقت آدمیان بطبایع اقسام زبان و احوال و رنگهای گونه گونه بشریح پرداخته و هر يك از خلقتها را بنا بمصلحتی تفسیر کرده است .
 در خاتمه نیاز بتذکر نیست که با توجه برسالات این مجموعه که هر يك در فنی نگارش یافته خود دایرة المعارفی در علوم مختلفه است و چه بسا قدرت قلم و نفوذ دانشمند پر مایه سخن پرداز مهذب الدین احمد بن عبدالرضا را میرساند .

پایان



شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی